

תוכן עניינים

1.	מבוא	3
2.	סקירת ספרות	3
א.	החברה החרדית לעומת הדתית והמסורתית	3
ב.	צמחונות וטבעונות כדרך חיים	4
3.	שיטות מחקר	5
א.	כלי המחקר	6
ב.	משתתפי והליך המחקר	6
4.	ממצאים	7
א.	הרגלי תזונה והשקפות	7
ב.	יחסי והכרות עם עולם הצמחונות/טבעונות	7
ג.	הרגלי אכילה בקרב משפחה וחברים	8
5.	דיון ומסקנות	9
6.	מקורות	10
	נספחים	10
	נספח א' - השאלון	10

1. מבוא

הקהילה החרדית בישראל (אך גם במקומות אחרים בעולם, לרבות ניו-יורק וברוקלין), הינה חברה מבודלת ומסתגרת, אשר מונחית תחת חוקי ההלכה, והפרשנות של רבנים וגדולי הדור, הקובעים את סדר היום בקהילה החרדית, והאופן שאלו מוצאים פתרונות לאתגרים יום יומיים. פתרונות אלו, משמעותיים במיוחד בקהילה החרדית, עקב גודלם הייחודי של המשפחות החרדיות, אשר עומדות על מספר רב של ילדים, בהם נדרש לטפל, להאכיל ולחנך, תחת החוק ההלכתי והמצוות היום יומיות (בראון, 2017). למרות ואולי בגלל כל אלו, הקהילה החרדית נחשבת כאוכלוסייה או מגזר נפרד של צרכנים, להם נדרש להעניק פתרונות אחרים, הנובעים מאורח חייהם (קלעגיי, ובראון-לבינסון, 2017).

עם זאת, ולצד התבדלותם של הקהילה החרדית, אשר התחזקה בסגירותה נוכח החברה החילונית אשר צמחה בישראל, גם בקהילה החרדית, ישנה נטייה לאימוץ של תופעות מערביות פופולאריות, אם במנותק ממנה, ואם כהשפעה והכרה מורכבת ופתוחה יותר של המציאות החברתית והסביבתית (Alkaber, Goldman & Sagy, 2018). בעבודת מחקר זו, אבקש לבחון את התופעה המוכרת, אם זאת בעייתית, של משפחות חרדיות צמחוניות או טבעוניות. הטבעונות או הצמחונות, עבור החרדי, מהווה קושי הלכתי, המורכב ממצוות לאכילת בשר, ושימוש בטקסי תפילה הדורשים שימוש בפריטים מעור (כמו התפילין או ספר התורה).

עבודת מחקר זו תבקש לבחון 'כיצד הקהילה החרדית מתייחסת לתופעת הצמחונות והטבעונות, ומשלבת אותה בחייה?' כדי לענות על שאלה זו, מחקר איכותני מעמיק בוצע על 16 משתתפים, אשר נדרשו לענות במסגרת ראיונות חצי מובנים, על מספר שאלות בנושא התייחסותם והתנהגותם ביחס לאכילת בשר, אם מסיבות אידיאולוגיות, או בריאותיות.

סוגית הקשר בין צמחונות וטבעונות לחברה החרדית, מבטא נקודה נוספת, בין שורה של נקודות, בהם המציאות והלך הרוח המערבי והחילוני, פוגש בזה החרדי. מחקר זה יבקש להוסיף על הידע המצומצם בנושא זה, ולהפיק מכך תובנות חדשות.

2. סקירת ספרות

כדי לתת רקע קצר אך ממצה של נושא ושאלת המחקר שהוצגו במסגרת המבוא, סקירת הספרות לטובת המחקר תחולק לשניים. אחת, אשר תיגע באופן מקוצר בקהילה החרדית, והבדלים הקיימים בין הזרם החרדי, לעומת הדתי והמסורתי. הבדלים, המצויים בלב המתח הקיים בחברה הישראלית, בין הקהילות השונות. בחלק השני של סקירת הספרות, אעסוק בתופעה הרחבה והפופולארית בעולם המערבי, של שיטת התזונה הטבעונית והצמחונית, ואציג את המחקר המועט הקיים בנושא, בהקשר של הקהילה החרדית.

א. החברה החרדית לעומת הדתית והמסורתית

החברה החרדית, נחשבת בעיני רבים, לקהילה 'לעומתית', אשר הסתגרה והתנכרה לאורך החיים הישראלי שהתפתח בחברה הישראלית, החל מקום המדינה. הצורך בשמירת חוסנה של החברה החרדית, זו נדרשה, עם הקמתה של מדינת ישראל, להתמודד עם השינויים הדרמטיים שפשטו על ארץ ישראל, והאופי המערבי והחילוני שהחברה הישראלית אימצה, ועודנה מאמצת (הורביץ, 2016). בעוד שהחברה הישראלית, מיום הקמתה, מתמודדת עם המתח שבאופייה היהודי ודמוקרטי, החברה החרדית נתפסת בתור חברה בתהליך, המכונה על הורביץ, 'מובלעות במעבר', המציירת את הקהילה החרדית בקו ישיר עם קהילות דתיות סגורות אחרות, אשר נמצאות

במתח תמידי עם העולם החיצוני, אשר עלול לפורר את היסודות המרכיבים ומשמרים את הקהילה, כמו את יחסי הכוח שבה, האפליה המגדרית, ואת יכולתם של חברי הקהילה לשנות את מצבם הכלכלי (בראון, 2017).

בהקשר הישראלי, החברה החרדית חווה תנודות רבות בעשורים האחרונים, הנובעים משינויים פנים חברתיים והשפעות חיצוניות. כך למשל, שוק העבודה בקרב נשים חרדיות, צמח, והוביל אף לרכישת השכלה איכותית יותר בקרב הנשים בקהילה החרדית. בעוד שבמדינת ישראל קיימות יחידות של חרדים בצבא, הדיון הציבורי בנוגע ל- 'שוויון בנטל', מוסיף להיות מרכזי, על אף מחקרים אשר ממעיטים בחשיבות של המוסד הצבאי בדרך להשתלבותם של הקהילה החרדית בחברה הישראלית (שם).

ניתן להגדיר את הדיון על השילוב של החרדים בצה"ל, כדיון המתרחש על בסיס הנרטיב החילוני והצרכים של הציבור החילוני, החש מקופח הן בשוויון בתרומה למדינה במסגרת הצה"לית, וגם בזו הכלכלית, נוכח התקציבים הגבוהים של הישיבות והמיסים נוכח גודלם של המשפחות החרדיות. עם זאת, הדיון בשילוב התעסוקתי, הינו מורכב יותר. מצד אחד, השינויים בצריכת ההשכלה של הציבור החרדי, לצד השתלבותם ההדרגתית והאיטית בתוך מסגרות תעסוקתיות שונות, כך נטען, מקדמת ותוביל בסופו של דבר להשתלבותו הממשית של חלקים נרחבים בחברה החרדית, עם זו החילונית, אשר לא תעמוד בפרץ המידע והאפשרויות הקיים בעולם המערבי. מצד שני, כך רבים סוברים, דווקא ההתמקצעות וצבירת ההשכלה של הציבור החרדי, תאפשר להם להפחית את התלות שלהם בחברה החילונית, וכך למצוא דרכים ופתרונות אשר יאפשרו חיים מבודלים יותר, המנותקים יותר מהחברה הישראלית והממסד הישראלי (קלעגיי, ובראון-לבינסון, 2017).

עבודת מחקר זו תשלב קבוצה קטנה של ראיונות עם בני הקהילה המסורתית וזו הדתית. קהילות אלו, ראשית, אינן קהילות במובן המעשי והיום יומי. לחלופין, הן מהוות זרם דתי, בעל גוונים שונים באינטנסיביות הפעילות והעיסוק היום יומי בפעילות הדתית והקהילתית. קהילות אלו נחשבות בתור כאלו אשר פורחות בעשורים האחרונים, נוכח תהליכים חברתיים שונים, שהביאו דווקא לחיזוק האמונה והתלות במרקם החברתי-דתי. פריחה, המתבטאת בעליה במספרם לאורך העשורים, מצד אחד, והצלחתם לתפוס ולהגביר את נוכחותם ותפיסת עולמם, בנקודות מפתח בחברה הישראלית, לרבות זו הצבאית (ויש שיטענו, באופן מכוון ושיטתי, לצורך שינוי עומק חברתי בכיוונה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית, סטטמן, 2019).